

Nr 56

Utlåtande i anledning av väckt motion angående efterlevandeskyddet för make och barn.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 388, vilken behandlats av andra lagutskottet, har fru *Kristensson* och fröken *Karlsson* hemställt »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att förevarande motion rörande efterlevandeskyddet för make och barn måtte överlämnas till pensionsförsäkringskommittén att beaktas vid fullgörandet av kommitténs uppdrag».

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen.

Motionen

I motionen påtalas att det inom den allmänna tilläggspensioneringen utgår änke- men ej änklingspension samt att barnpensionen är oförmånligare efter manlig än efter kvinnlig arbetstagare. Som exempel nämnes att om manlig arbetstagare avlider och efterlämnar änka och ett barn, får barnet 15 % av pensionsbeloppet. Detta ökas sedan med 10 % för varje efterföljande barn. Barn till kvinnlig arbetstagare får vid dennas dödsfall, oberoende av om fadern lever eller ej, 40 % av pensionsbeloppet. Även detta procenttal ökas med 10 för varje efterföljande barn. Vidare förordas i motionen införande av krav på att efterlevande skall ha uppnått en viss ålder för att äga rätt att uppbära efterlevandepension. Detta uppskjutande av pensionen till efterlevande make bör enligt motionärerna kompletteras med förslag om rätt avsevärd höjning av barnpensionsbeloppen.

Gällande rätt

Inom den allmänna tilläggspensioneringen har försäkrads änka och barn rätt till familjepension efter honom, under förutsättning att han vid sin död var berättigad till förtidspension eller ålderspension från tilläggspensioneringen eller att han skulle ha varit berättigad till förtidspension, om hans arbetsförmåga vid tiden för dödsfallet varit så nedsatt som kräves för rätt till sådan pension. Efter kvinnlig försäkrad utgår endast barnpension.

Änkepension utgår till änka efter den försäkrade, om äktenskapet varat minst fem år och ingåtts senast den dag, då den försäkrade fyllde 60 år. Efterlämnar den försäkrade barn som också är barn till änkan, är änkan, oavsett om barnet är minderårigt eller uppnått vuxen ålder, berättigad till

änkepension även om nyssnämnda förutsättningar inte är uppfyllda. I motsats till vad som gäller för rätt till änkepension från folkpensioneringen kräves för rätt till änkepension från tilläggs pensioneringen att legalt äktenskap förelegat. Änke pensionsrätten upphör om änkan gifter om sig. Upplöses det nya äktenskapet innan det bestått i fem år, skall änkepensionen ånyo börja utgå.

Änkepensionen utgör en viss procent av den avlidnes egenpension, d.v.s. den förtids- eller ålderspension, som utgick till den avlidne, eller — om sådan pension ej utgick — den förtidspension, som han skulle ha erhållit om rätt till hel sådan pension inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Om den avlidne åtnjöt partiell förtidspension, beräknas änkepensionen ändå med utgångspunkt från hel förtidspension. Var han ålderspensionär, räknar man med en ålderspension av den storlek, som gäller vid ett uttag från 67 års ålder.

Änkepensionens storlek är i övrigt beroende av om den försäkrade efterlämnar barn, som är berättigat till pension efter honom. Finns inte något pensionsberättigat barn, är änkepensionen 40 % av den försäkrades nyssberörda egenpension. Efterlämnar den försäkrade pensionsberättigat barn, är änkepensionen 35 % av samma pension.

Barnpension tillkommer försäkrads barn under 19 år. Adoptivbarn har pensionsrätt efter adoptivföräldrarna men inte efter sina naturliga föräldrar. Har underhållsskyldighet mot barn utom äktenskap avlösts genom ett engångsbelopp, föreligger inte rätt till barnpension.

Storleken av barnpensionen är beroende av huruvida pensionsberättigad änka finns samt av familjemedlemmarnas antal. Efterlämnar en man änka och ett pensionsberättigat barn, blir barnets pension 15 % av faderns egenpension. Är ett barn ensamt pensionsberättigat, blir barnets pension 40 % av den avlidnes egenpension. Finns flera barn än ett, ökas de nu angivna procenttalen med 10 för varje barn utöver det första, och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen.

Flera familjepensioner kan inte utgå samtidigt till samma person. Är någon för samma månad berättigad till flera tilläggs pensioner i form av familjepension — t.ex. barnpension efter dels fader dels moder eller änkepension och barnpension — utgives sålunda endast den största av dem. En kvinnas rätt till änkepension påverkas emellertid inte av att hon samtidigt är berättigad till förtidspension eller ålderspension från tilläggs pensioneringen. Änkepension från folkpensioneringen kan däremot aldrig utgå samtidigt med folkpension i form av förtids- eller ålderspension.

Tidigare behandling m. m.

I *Förbättrade familjeförmåner från folkpensioneringen m.m.* (SOU 1959: 32) anförde 1958 års socialförsäkringskommitté i fråga om änklingspensionering:

Diskussionen om det allmännas stöd till de ofullständiga familjerna har i huvudsak begränsats till en typ av sådana familjer, nämligen ensamstående mödrar med barn. Deras ekonomiska och sociala läge har blivit föremål för utredningar i olika sammanhang. Därvid har konstaterats att många av de ensamstående mödrarna lever under blygsamma ekonomiska förhållanden och att det allmännas ekonomiska stöd är otillräckligt. En annan grupp ofullständiga familjer, nämligen ensamstående fäder med barn, har däremot rönt relativt liten uppmärksamhet. Skälen därtill torde vara flera. Det kan nämnas att den sistnämnda gruppen numerärt sett är relativt liten. Enligt 1950 års folkräkning uppskattades sålunda antalet ensamstående fäder med hemmavarande barn under 16 år till omkring 11 000, varav det övervägande antalet var änklingsfamiljer, under det att antalet ensamstående mödrar med sådana barn utgjorde omkring 79 000. Vidare må framhållas att de ensamstående fädernas ekonomiska ställning i allmänhet presumeras vara bättre än mödrarnas, något som också bestyrkes av de i det föregående lämnade uppgifterna om inkomstförhållandena. Den ekonomiska situationen vid en makes frånfälle kan kort beskrivas så, att vid mannens död den inkomst som bildat underlaget för familjens försörjning ofta försvinner helt eller till större delen, under det att vid hustruns död samma inkomst i regel består, därvid dock familjens levnadskostnader ofta stiger därigenom att den lejda kvinnliga arbetskraft som i regel behövs för skötseln av hemmet och barnen ställer sig mycket kostsam. Någon allmängiltig norm för bedömandet av den berörda kostnadsstegringen finnes emellertid icke.

Enligt kommitténs utredningsuppdrag bör frågan om änklingspensionering utredas samtidigt med frågan, huruvida barnpension skall utgå även då den icke huvudsakliga försörjaren (i regel modern) avlidit.

Kommittén vill härvid till en början, i likhet med allmänna pensionsberedningen, konstatera att det torde vara obestridligt, att änklingsfamiljer med icke vuxna barn ofta befinner sig i ett svårt ekonomiskt läge. Av det material som tidigare redovisats angående änklingsfamiljernas inkomstförhållanden framgår väl att änklingsfamiljernas inkomster i regel är större än ankornas. Material saknas dock för bedömande av i vilken omfattning hustruns död medför ökade levnadskostnader för en änklingsfamilj. Att denna kostnadsökning är betydande — särskilt om barnen är små och flera — torde vara ställt utom allt tvivel.

Då det gäller att tillgodose det hjälpbehov som uppkommer för familjen vid en gift kvinnas frånfälle, kommer frågan om änklingspensionerna och frågan om rätt till barnpension för de moderlösa barnen att stå i förgrunden. Dessa båda pensionsförmåner kommer härvid att stå i ett nära sammanhang med varandra.

Som tidigare nämnts i samband med behandlingen av barnpensionerna är det närmast tre olika alternativ som står till buds, då det gäller att lösa frågan om änklingsfamiljernas hjälpbehov.

Det första alternativet är att låta hustruns frånfälle grunda rätt till änklingspension för mannen men däremot ej rätt till barnpension för barnen. Pensionsberedningens förslag anslöt sig närmast till detta alternativ.

Det andra alternativet är att låta dödsfallet grunda rätt till barnpension för barnen men ej rätt till änklingspension för den efterlevande mannen.

Det tredje alternativet är att vid hustruns frånfälle utgiva både änklingspension till mannen och barnpension till barnen. Ett motsvarande för-

faringsätt tillämpas för närvarande beträffande änkorna, som kan erhålla änkebidrag för egen del samtidigt som deras barn erhåller särskilt barnbidrag.

Genom sitt ställningstagande till frågan om rätt till barnpension för barn, vars moder avlidit, har kommittén redan avböjt det första av de nämnda alternativen. Kommittén anser på skäl som återopats vid behandlingen av barnpensionerna att änklingsfamiljernas hjälpbehov bäst tillgodoses genom att giva de moderlösa barnen barnpensionsrätt. Barnpensionen föreslås också skola utgå, oberoende av om fadern ingår nytt äktenskap.

Emellertid återstår frågan, huruvida en särskild änklingspension kan anses erforderlig vid sidan av barnpensionen.

Enligt kommitténs uppfattning är det endast i de fall där det finnes hemmavarande icke vuxna barn, som ett verkligt behov av fortlöpande ekonomisk hjälp efter hustruns död generellt kan presumeras. Att tillerkänna en änklings utan hemmavarande barn rätt till änklingspension torde i regel icke vara motiverat. Änklingen har normalt förvärvsarbete, och änklingsarnas inkomstförhållanden är bättre än änkornas i motsvarande situation.

I de fall åter där minderåriga barn finnes torde barnpensionen i de flesta fall lämna en nöjaktig hjälp. Genom barnpensionen varieras det ekonomiska stödet med hänsyn till barnens antal. Har modern under sin livstid bidragit till familjens försörjning genom förvärvsarbete utom hemmet, kommer barnen vidare att i framtiden regelmässigt få sina pensionsförmåner förhöjda med tilläggspension efter henne.

Med anledning av vad sålunda anförts har kommittén icke funnit skäl framlägga förslag om införande av änklingspensioner inom folkpensioneringen.

I *motioner till 1962 års riksdag* föreslogs införande av änklingspensioner i den allmänna försäkringen. *Andra lagutskottet* anförde i sitt av riksdagen godkända *utlåtande nr 27*:

I ett äktenskap, där båda makarna arbetar, är familjens gemensamma ekonomi uppbyggd på makarnas sammanlagda inkomster. Det är sannolikt att räkna med att detta blir alltmera vanligt i framtiden. En efterlevande make i ett sådant äktenskap kan ha samma behov av efterlevandepension som en hustru. Ett införande av änklingspensionering i den allmänna pensioneringen skulle sannolikt föranleda vissa ändringar i nu gällande regler. Utskottet tillstyrker därför att frågan underkastas en förutsättningslös utredning, vilken lämpligen bör kunna ske i samband med utredningen av frågan om änkepension till fränksild kvinna.

I samband med den ovan förordade utredningen synes böra prövas även det i *motionerna I: 650* och *II: 782* framställda önskemålet om uppdelning mellan makar av pensionsrätten inom tilläggspensioneringen efter mönster av den inom skattelagstiftningen tillämpade s.k. tudelningsprincipen. De närmare konsekvenserna av en sådan ordning kan förljåna att övervägas, då den möjligen kan innebära lösningen av en del problem, som i dag är svåra att komma till rätta med. Sålunda skulle inom tilläggspensioneringen en tudelningsregel kunna göra pensioner för efterlevande make obehövlige. Därmed skulle också problemet om rätt till änkepension för fränksilda kvinnor delvis bortfalla.

I direktiven till *pensionsförsäkringskommittén* anföres beträffande änkepensioner till frånskild kvinna och änklingspensioner:

En ny lösning av frågan om frånskildas pensionsrätt får sökas utifrån de allmänna principer, på vilka pensionssystemets regler om familjepensioner vilar. Det bör vara en riktpunkt för utredningsarbetet att reglerna om frånskilda kvinnors rätt till änkepension skall låta sig infoga i den ram som det allmänna pensionssystemet för närvarande ger. Man bör slå vakt om pensionssystemets enhetlighet och således undvika att införa nya skillnader mellan folk- och tilläggs pensioneringen när det gäller förutsättningarna för rätt till familjepension. Vidare bör gällande bestämmelser om familjestöd i annan form än pension och den familjerättsliga lagstiftningen beaktas. Utredningen bör belysa hur en pensionsreform skall passas in i ett större familjepolitiskt sammanhang.

Utredningen bör pröva frågan om en komplettering av familjepensioneringen med änklingspensioner.

Utskottet

Änkepension inom den allmänna tilläggs pensioneringen utgår under vissa förutsättningar till änka efter den försäkrade bl. a. om äktenskapet varat minst fem år och ingåtts senast den dag, då den försäkrade fyllde 60 år. Änkepensionen utgör 40 procent av den avlidnes egenpension. Efterlämnar den försäkrade pensionsberättigat barn, är änkepensionen 35 procent av samma pension. Änklingspension utgår icke. Barnpension tillkommer försäkrads barn under 19 år och utgår om barnet ensamt är pensionsberättigat efter den avlidne med 40 procent av dennes egenpension. Efterlämnar en man änka och ett pensionsberättigat barn, blir barnets pension 15 procent av faderns egenpension. Finns flera barn än ett, ökas de nu angivna procenttalen med 10 för varje barn utöver det första.

I förevarande motion påtalas, att det utgår änke- men ej änklingspension samt att barnpensionen är oförmånligare efter manlig än efter kvinnlig arbetstagare. Motionärerna menar, att möjligheterna att åstadkomma likformighet i nämnda avseenden bör undersökas. Vidare förordas i motionen en omprövning även i andra hänseenden av efterlevandeskyddet i pensionssystemet. Det bör enligt motionärerna uppställas krav på att efterlevande make skall ha uppnått viss ålder för att äga rätt att uppbära efterlevandepension. Dessutom bör, anför motionärerna, ett uppskjutande av pension till efterlevande make kompletteras med förslag om höjning av barnpensionsbeloppen.

Frågorna om änkepensioner till frånskilda och om änklingspensioner har varit föremål för behandling såväl i riksdagen som i andra sammanhang vid ett flertal tillfällen under senare år. I sitt av riksdagen i denna del godkända utlåtande nr 27 år 1962 tillstyrkte andra lagutskottet, att spörsmålen underkastades en förutsättningslös utredning. Pensionsförsäkringskommittén har sedermera fått i uppdrag att utreda nämnda frågor.

Frågan om änklingspensioner är således föremål för utredning inom pensionsförsäkringskommittén. För den händelse utredningen föreslår införande av sådana pensioner torde den även komma att behandla den i motionen påtalade olikheten mellan barnpension efter manlig och kvinnlig arbetstagare. Vid behandlingen av frågan om änkepensioner till frånskilda kvinnor kan kommittén få anledning till principuttalanden som får betydelse för övriga i motionen upptagna spörsmål.

Med hänsyn till vad sålunda anförts anser utskottet icke skäl föreligga för något riksdagens initiativ i anledning av motionen. Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motion, II: 388, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 3 november 1964

På andra lagutskottets vägnar:

JOHN R. ANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Axel Svensson, fru Carlqvist, herrar Lars Larsson, Edström,* fru Nilsson, herr Hübinette, fru Olsson* och herr Kilsmo;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Rimmerfors, fru Ekendahl, herrar Bengtsson i Varberg, Fredriksson, fru Svensson, herrar Gustavsson i Alvesta och Ringaby.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.